

Koncz Katalin

Recenzió a *Jövőnk a gyermek. Adalékok a népességgyarapodás társadalmi programjához* című könyvről

Review of the Book Entitled *Children Are Our Future. Contributions to the Social Programme of Population Growth*

ÖSSZEFOGLALÁS

A Benda József és Báger Gusztáv által szerkesztett, gazdagon illusztrált könyv egyedülállóan sokoldalú vizsgálat hazánk népesedési problémájának komplex, multidiszciplináris feltérképezésére, átfogó megoldási javaslati rendszer megfogalmazására a népességfogyás megállítására. Minden sora a népünk megmaradásáért, fizikai, szellemi és lelki egészségéért való aggódásról szól, és tudományosan megalapozott, megvalósítható megoldást keres. Egyedülálló az alkalmazott módszer is: nagy létszámú közismert tudós, kutató és gyakorlati szakember együttműködésének eredménye a kiterjedt tényanyag-

ra épülő, ötletgazdag javaslati rendszer. A megoldandó feladatok sokaságát a stratégiából kiindulva, rövid, közép- és hosszabb távra alapozott logikus rendszerbe foglalja.

Kulcsszavak: termékenység, gyermekvállalás, népességfogyás, népességgyarapodás, családtámogatás

SUMMARY

The richly illustrated book was edited by József Benda and Gusztáv Báger is a complex multidisciplinary analysis of Hungary's demographic problem, which provides a comprehensive recommendation

PROF. DR. KONCZ KATALIN egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem
(professor.katalin.koncz@gmail.com).

for halting population decrease. Each line in the book expresses a worry about our nation's sustenance, physical, intellectual and spiritual health, and is seeking a feasible solution on a scientific basis. The applied method is also unique: it is an inventive and creative system of proposals built on the co-operation of more than two hundred scholars and practical specialists. The multitude of demographic problems waiting for solutions is integrated in a complex and logical strategy elaborated for the short-, medium and long term.

Keywords: productivity, childbearing, decreasing trend of the population, population growth, family support

Még egy jól felszerelt és tudományos munkatársakkal bőven ellátott kutatóintézet számára is közösséget próbáló feladatot vállalt Benda József szerzőtársaival. A legfontosabb társadalmi sorskérdéssel, a nemzet megmaradásának feltételeivel foglalkozik, és megvalósítható megoldások széles tárházát kínálja. A könyv tudományos igényű munka, felkészült szakértők széles körének közreműködésével és bőséges szakirodalom feldolgozásával. Arra a nehéz feladatra vállalkozik, hogy mind a döntéshozók különböző szintjeit, mind a gazdasági vezetőket, mind a nemzet sorsa iránt érdeklődő és a súlyos társadalmi probléma megoldásában tevőlegesen részt vállalni kívánó olvasóközönséget bevonja a nemzet sorsát érintő feladat megoldásába. A tudományos közelítés fenntartása mellett minden olvasói réteg számára érthető és élvezhető stílusban szól a sokoldalú, sok szálon összefüggő népesedési kérdéssről.

Megközelítésének két sarokköve a szemléletváltás igénye és a transzdiszciplinaritás érvényesítése. A Szakértői

Műhely több mint kétszáz közreműködő részvételével csaknem minden, a népesedési probléma megvilágítására és megoldásának közelítésére alkalmas tudomány ismeretanyagát alkalmazva fogalmazza meg következtetéseit és javaslatait.

KIHÍVÁS, HELYZETKÉP

A könyv első fejezete a demográfiai folyamatok alakulásának múltját és jelenét, a demográfiai válság kialakulásának okait mutatja be. Statisztikai adatok sokaságával igazolja, hogy a hazai demográfiai feltételek kedvezőtlenek a népesség fogyása és összetétele szempontjából. A születések száma csökken, a népesség előregedése gyorsul.

A könyv a termékenység alakulására és okainak elemzésére helyezi a hangsúlyt. Bemutatja a népességfogyás és a demográfiai problémák egyéb vetületeit lekicsinylő narratívákat, a bevezetett családpolitikai intézkedések hatását, a kedvezőtlen korstruktúra gazdasági következményeit. Rámutat, hogy a jelenlegi születési arányszámok mellett a népesség drasztikus fogyása következik be, ezért *azonnal cselekedni kell!* A könyv főhajtás Fekete Gyula emléke előtt, aki már a hetvenes években felhívta a figyelmet a kedvezőtlen demográfiai folyamat következményeire, kitéve magát a felkészületlen, tudatlan, a nemzet sorsára érzéketlenek sokszor elfogadhatatlan stílusban megfogalmazott kritikáinak, gúnyolásának. Pedig akkor még több évtized állt rendelkezésre a hatékony cselekvésre, a kedvezőtlen trend megfordítására. A könyv szerzői szerint ma már két év sem elég „egy valódi eredményt felmutató program megvalósítására” (34. o.).

A családtámogatási rendszerek történeti áttekintését követően jut el a könyv

napjaink sokoldalú intézkedéseinek bemutatásához. A közelmúltban hozott családbarát intézkedések elismerése mellett rámutat: „ahhoz, hogy lényeges elmozdulás történhessen, a mélyebb okok megértésére épülő, komplex és sokoldalú, átgondolt stratégiára van szükség” (55. o.). És teszem hozzá, több évtizedes mulasztások következményeinek a felszámolására. Szinte megoldhatatlannak tűnik a feladat. Vannak szerzők, akik hazai népesedési forrásokra támaszkodva nem is tudják/kívánják orvosolni a népességfogyást és a kedvezőtlen korstruktúra problémáját, a migráció támogatására alapoznak. A könyv szerzői cáfolják ezt a kishitűséget, kidolgozott rövid, közép- és hosszabb távon megoldandó javaslataik reményre jogsítanak.

A gyermeknemzéshez két egészséges felnőtt, egy férfi és egy nő egymást szerető, egymásért harmóniában élő együttműködésére van szükség. De vajon mennyire egészséges hazánkban a felnőttek párkapcsolata, és ha fellelhetők hiányosságok, azoknak a háttérben milyen okok munkálnak? A könyv alapvető érdeme, hogy a demográfusok többségének szemléletmódján túllépve az okok mélyreható feltérképezésére vállalkozik. A népesedési folyamataink kedvezőtlen alakulásának okait vizsgálva a mai felnőtt generációk testi, lelki, szellemi egészségének vizsgálatára helyezi a hangsúlyt, amelyben a szocializáció folyamata döntő szerepet játszik. Bemutatja azt a hosszú távon érvényesülő, hatásaiban szerteágazó rendszert, amelyben a szocializáció – és egyéb jelenségek, mint a családok kohéziójának rombolása, a közösségi kapcsolatrendszer szétzilálása, gazdasági kényszerpályák működtetése – következményeként hogyan jött létre népességünk alacsony szintű cselekvési

készítetése, a negatív érzelmeket, a bizalmatlanságot hordozó lelkiség, a fenyegetettségben, a reménytelenségben és a félelemben élők nemzedéke (91. o.).

Az eltérő történelmi, társadalmi, gazdasági körülmények között szocializálódott nemzedékek három csoportját különböztetik meg a szerzők. Vizsgálják a három nemzedék házasságának és termékenységének jellemzőit, nagy hangsúlyt fektetve a nemzedékek korai kapcsolati, biztonságos kötődési mintáira. A „*csalódott*” nemzedéket a tömegesen bölcsődékben nevelkedett szülők alkotják, akik nem rendelkeznek olyan egészséges kapcsolati mintával, amely a csecsemők gondozásához nélkülözhetetlen. A „*kötődési képességhiányos*” nemzedék kapcsolatépítési problémái az alacsony házassodási kedvben és a magas válási arányban jelennek meg. A „*ne bízz senkiben*” nemzedék „súlyos lelki traumák csapdájába dermedt” (85. o.). Megjelent és terjed a szinglilit és a gyermektelenség propagálása, tudatos vállalása. A különböző generációk ezeket a mintákat adták/adják át a következő nemzedéknek. Az elemzés nyomán érthetővé válik az a történelmi, társadalmi folyamat, amely napjainkra az alacsony gyermekvállalási készítéshez vezet a népesség jelentős részében.

A GYÓGYULÁS ÚTJA, A MEGOLDÁSOK IRÁNYA

A második és harmadik fejezet a sürgető feladatok indoklására és a gyorsan megoldható feladatok egymással összefüggő rendszerére helyezi a hangsúlyt. A népesedési folyamatok vizsgálata igazolta, hogy a kedvezőtlen trend megfordítása komplex intézkedéssorozatot igényel, amelynek vezérelve a „Nemzeti Népe-

sedési Stratégia” (97. o.). A stratégia megfogalmazása a népesség egészséges fizikai, szellemi és lelki állapotának megteremtését, fenntartását és fejlesztését szolgálja. A multidiszciplináris elemzések bizonyították, hogy a *nemzet megmaradásának, fizikai, lelki és szellemi épülésének kulcskérdése a csecsemőgondozás és gyermeknevelés minősége*. A stratégia megvalósításához szükséges intézkedéseket rövid, közép- és hosszú távon megoldandó feladatok rendszere köré szervezi, melyek a fejezet elején megfogalmazott tézisek gyakorlati megvalósítását és a megvalósítás feltételrendszerét tartalmazzák.

A szerzők nem mulasztják el a stratégia megvalósítását célzó anyagi és intézményi feltételek áttekintését, ezúttal is hangsúlyozva *az idő sürgetését*, a lépéshátrány korrigálásának azonnali szükségletét. Kidolgozzák a feladatok végrehajtására, megszervezésére, koordinálására alkalmas intézeti háttérrel (Család- és Közösségfejlesztő Intézet). Az intézet a különböző tudományágak ismereteivel rendelkező csapat együttműködésével segítheti a komplex program gyakorlati megvalósítását. Feladatai közé tartozik a képzés, fejlesztés is, ami az ismert korszerű oktatási és ismeretterjesztési módszereket hasznosítja. Az intézet együttműködik a megszervezendő megyei hálózattal (Család- és Közösségfejlesztő Szolgálat), melynek missziója a családalapítás, gyermekvállalás feltételeinek személyre szóló támogatása helyi szinten. Funkciója a családok védelme, támogatása, az életvitelükben fellépő problémák megoldásának segítése. Már meglévő intézményekre épülhet, kapcsolatot teremt a helyi tudományos testületekkel, egyetemekkel, civil szervezetekkel, egyházakkal. A lehetséges együttműködésre példaként bemutatja

az Eötvös Loránd Tudományegyetemen létrehozandó Demográfiai Intézet tervét.

Hivatásos szülők életpályamodellje

A rövid távon megoldandó feladatok középpontjában a Hivatásos Szülők életpályamodellje (HISZÜK) áll. A jelenlegi társadalmi, gazdasági gyakorlat nagymértékű egyenlőtlenséget teremt a gyermekket, több gyermeket vállaló családok hátrányára, ami rendkívül igazságtalan. Szegénységgel honorálja a nemzet fennmaradásáért munkálkodó családokat. A javaslat arra a gyakorlati tapasztalatra épít, hogy a modern kori karrierorientációk közül a családok egy része, ha tehetné, a családgondozás elsődlegessége mellett döntene (családi karrier). Szívesen szabadulna a kettős teher (keresőmunka és családellátás) okozta feszültségtől, amely a családok stabilitását is veszélyezteti, ezzel szűkíti a gyermekvállalás esélyét. Ez a társadalmi réteg szívesen szentelné munkáját kizárólagosan a gyermeknevelésnek, amíg a gyerekeik önálló egzisztencia megteremtésére képesek. Korábbi felmérések is alátámasztják, hogy ez a társadalmi réteg elsősorban anyagi megfontolásokból nem képes ezen igényének a kielégítésére. A család nem nélkülözheti a két kereső jövedelmét, a párok munkaerőpiaci integrációja életfeltételük megteremtésének záloga.

Ennek a jelenleg diszkriminált rétegnek új karrierstratégiát a könyvben részletesen kidolgozott javaslat, a Hivatásos Szülők program (HISZÜK). A program a 35–45 éves korosztályra építi nemzetmentő programját, az utolsó korosztályra, amelyik még viszonylag elég nagy ahhoz, hogy a szülőképes kor határához közeledve, megfelelő feltételek esetén, realizálhatja

gyermekvállalási szándékát. A korosztály élethelyzetének, motivációjának megismerésére a szerzők reprezentatív felmérést végeznek. Ennek eredménye igazolja, hogy a még szülőképes korú nők és családjaik egynegyede megfelelő feltételek megléte esetén „nyitott a gyermekvállalásra”, vállalkozna családbővítésre. Számításaik szerint ez 400 ezer főt jelenthet.

Az időközben megjelent kritikák miatt és a félreértések elkerülése végett fontos hangsúlyozni, hogy a program választási lehetőséget kínál, semmilyen pressziót nem tartalmaz, szándékában sem. Életpályamodellként kínálja, fizetett munkaként ismeri el a gyermek gondozását, oktatását, nevelését. A részletes elemzés során a szerzők számításokkal bizonyítják, hogy a modell alkalmazása társadalmi és egyéni szempontból egyaránt gazdaságos, és megfordíthatja a népességfogyás trendjét, amely a nemzet fennmaradása szempontjából létkérdés. A program azonnali alkalmazásra kész alternatívát kínál, minden részletében kidolgozott, átgondolt. *Méltányos fizetést biztosít* a harmadik gyermek megszületésétől az egyik szülő számára, az ötödik gyermektől mindkét szülő számára. A modell bevezetése biztosítja a kisgyermekkorú kötődés megteremtését célzó, személyre szóló nevelést, a boldog gyermekkort, ami az egészséges személyiség kialakulásának feltétele. Átgondolt rendszere a munkaerőpiaci foglalkoztatással azonos feltételeket tart kívánatosnak a folyamat teljes spektrumában: a kiválasztás, a teljesítményértékelés, a képzés, továbbképzés, újbóli munkaerőpiaci integráció terén. A kutatócsoport bemutatja a program megvalósításához szükséges intézményi háttérret. Megalapozott számításokat végez a megvalósítás költségkihatása te-

kintetében, szakszerű kockázatelemzést végez. A javasolt jövedelmet összeveti a jelenlegi juttatásokkal, hogy bizonyítsa a program költséghatékonyságát is. Elemzi a program várható társadalmi hasznát, közöttük az elnéptelenedő települések fejlesztését, aminek fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. A hatáselemzés keretében sorrendbe állított javaslatok és a „legrövidebb idő alatt a legerőteljesebb hatás” szellemében a Hivatásos Szülők életpályamodellt, majd a Nemzeti Lakásprogram bevezetését ajánlják (271. o.).

A negyedik fejezet a középtávon ható javaslatokat mutatja be. Az alábbi ismertetés csupán figyelemfelkeltő lehet, mert olyan sokféle, sokrétű javaslati rendszer jelenik meg a könyvben, amit felsorolni lehetetlen, messze meghaladná a rendelkezésre álló terjedelmet. A témák szakértői minden javaslati rendszer bemutatása előtt alapos helyzetértékelés keretében ismertetik a jelenleg érvényes intézkedéseket, és hasznos kiegészítéseket fogalmaznak meg a termékenység növelése céljából. Elemzik javaslataik bevezetésének feltételeit és várható következményeit, társadalmi hasznát, költséghatását. Szembenéznek a változtatás nehézségeivel. Az adóösztönzők és a családtámogatási rendszer kiegészítését, hatékony lakásprogramot, szülőkötvény és társadalombiztosítási kötvény bevezetését javasolják.

Adóösztönzők

A szakértők az adórendszer három csoportjával foglalkoznak: a gazdálkodó szervezetekre, a lakosságra és a fogyasztókra háruló adókkal. Bemutatják az európai viszonylatban is méltányolható hazai családtámogatási rendszert, és számos nemzetközi gyakorlatot mutatnak be. Ennek

célja a jó gyakorlatok átültetése a sajátos hazai viszonyok körülményeire. A jelenlegi családtámogatási adóösztönzők megtartása mellett a termékenységet befolyásoló újabb intézkedéseket javasolnak. Ilyenek például az önfoglalkoztatók adókönyvtése, a személyi jövedelemadó adminisztratív terheinek csökkentése, az európai viszonylatban is magas áfa csökkentése a családok fogyasztásban jelentős szerepet játszó termékekre. A bérek közterheinek csökkentését tartják kívánatosnak.

Lakásprogram

Az egyik legfontosabb, termékenységet befolyásoló tényező a lakhatás lehetőségeinek a jelenleginél kedvezőbb megoldása. A fiatalok lakásproblémájának megoldását korlátozza, hogy kevés lakás épül, a jövedelmekhez képest túl drágán. Megtakarítások hiányában hitel igénybevételére van szükség, amelynek – tapasztalhattuk – nagy a kockázata. A javasolt lakásprogramot a szakértő a jelenlegi helyzet elemzésére építi. A családtámogatási célú lakáshoz jutás kedvező előzménye az eredeti CSOK és bővített változata, aminek további korrekcióját javasolja. A bemutatott lakáskonceptió a differenciált igények differenciált kielégítését szolgálja. Egyaránt támogatja a saját tulajdon elismerését és a bérlakásprogram kialakítását, a fiatalok önálló otthonteremtését, a többgenerációs együttélést, a kitermelhető saját erő és a kezelhető és fizethető hitel kombinálását, a hagyományos közösségi építési formák (kaláka) korszerű formájának felhasználását, az üresen álló ingatlanok hasznosítási lehetőségeit, korszerű építési technológiák alkalmazását. A program alkalmas az elnéptelenedő települések újjáélesztésére, ami számtalan

előnye mellett a lakosság egyenletesebb eloszlásának helyreállítását szolgálja. Az állam, az önkormányzatok, a munkáltató bevonását megvalósíthatónak tartja.

Szülőkötvény

Jelenleg a gyermeket, de leginkább a több gyermeket nevelő szülők súlyos hátrányokat szenvednek el. Ez érthetően csökkenti a gyermekvállalási kedvet, ami különösen felerősödött a média által is táplált korlátlan és sokszor értelmetlen fogyasztói igények szándékos túlhajtásában, a szinglilét és gyermektelenség reklámozásában, a hagyományos családforma támadásában. A társadalmi normává váló fogyasztói versenyből nem szívesen maradnak ki a fiatalok. Ez a jelenség ismét más oldalról igazolja a kívánatos kultúraváltást, ami azonban önmagától, kellő motiváció nélkül nem mehet végbe. Egyszerűbben: csökkenteni szükséges a gyermekszámtól függő szegénység kockázatát mind a jövedelmek, mind a nyugdíjak vonatkozásában. Erre javasolja a szakértő a „Szülőkötvény” bevezetését. A Szülőkötvényen gyűjtött, a befizetésekkel és az állami támogatásokkal növelt összeg a szülők nyugdíjas éveiben nyújt kiegészítő jövedelmet. Az állami támogatás mértéke a javaslat szerint a gyermekszámtól függ.

Társadalombiztosítási kötvény

A gyermekes családok nem csupán a jövedelemtermelésben és az alacsonyabb nyugdíjakban szenvednek el hátrányt, hanem a gyengébb munkaerőpiaci pozícióban, a munkanélküliségi veszélyeztettségben, a feltételezhetően magasabb egészségkockázatban, a családellátás nagyobb költségei miatt a tőkefelhalmo-

zás és megtakarítás elégtelensége terén. Mindezek munkanélküliség esetén megoldhatatlan problémát jelentenek a gyermekes családoknak. Az állásvesztés nem csupán jövedelemkiesést jelent, hanem társadalombiztosítási hátrányt is. Ezt a hátrány orvosolhatja a szakértő által kidolgozott „Társadalombiztosítási kötvény” bevezetése, amely csökkentené a bizonytalanság kockázatát. A Társadalombiztosítási kötvény a minimálbér szintjén garantálja a nyugdíj- és egészségbiztosítást, amely megvásárolható, és állásvesztés esetén megváltható érvényes szolgáltatási időre és egészségellátásra.

Az ötödik fejezet a hosszú távon ható javaslatokkal foglalkozik, a gyermekeket nevelő családok hátrányának megszüntetését célozzák, a megtermelt nemzeti jövedelem újraelosztása útján. A szerzők bemutatják a gyermeknevelést középpontba állító újraelosztási elveket, és az elvek megvalósításának gyakorlati működtetését. A nevelt gyermekek számával összefüggő szegénységkockázat csökkentését célozza a jövedelemátcsoportosítás rendszere a nagycsaládosok javára. A nyugdíjrendszer átalakítására tett javaslat figyelembe veszi a felnevelt gyermekek számát, a felnevelt gyermekek befizetési után járó gyermekfedezeti nyugdíjrész beépítését javasolja. A gyermekfedezeti nyugdíjrendszer olyan nyugdíj-kiegészítést biztosít, amely elismeri a felnevelt gyermekek által nyújtott teljesítményt.

A *nemzeti jövedelem újraelosztása* a gyermekes családok jövedelemhátrányát hivatott csökkenteni. Ez a hátrány csak a társadalom és gazdaság alapjaiban történő megváltoztatását igényli, egy gyermek- és családközpontú gazdaság és társadalom megteremtését. Mivel a gyerekes családok fogyasztási kosara eltér az egyedül-

lő, magas jövedelműekétől, a gyermekes családok jövedelempozíciójának javítása a kívánatos termelési szerkezetet is módosítja.

A gyermekek számának csökkenése, a társadalom elöregedése értelem szerűen a nyugdíjrendszer fedezettségét veszélyezteti. A nyugdíjrendszer kívánatos átalakításának iránya a szakértő szerint a felnevelt gyermekek számának figyelembevétele egy pontozásos rendszer bevezetése útján. A „gyermekfedezeti nyugdíjalap” a gyermekek utáni nyugdíj-kiegészítés forrása. A hosszú távú javaslatok között szerepel a bérek közterheinek csökkentése, amelyek európai összehasonlításban is magasak. Elemzi a magas közterhek számtalan káros következményét: fenntartja a nettó bérek, ezzel együtt a nyugdíjak alacsony szintjét, negatívan befolyásolja a versenyképességet, működteti a fekete- és szürkegazdaságot, hozzájárul az „agyelszíváshoz”. Látható, hogy egy komplex, egymással összefüggő, egymás hatásait erősítő folyamatról van szó, ezért a megoldás is komplex stratégiaváltást és kultúraváltást követel.

A javaslatok sokaságát nehéz összefüggéseiben látni, ezért nagyon hasznos a *Megoldások áttekintő táblázatának* (VI. fejezet) közreadása. A táblázat logikus rendbe foglalja a „problémákat, a kihívásokat, az elvi megoldásokat, a gyakorlati intézkedéseket és a becsült költségeket” (261–270. o.).

A széles körű tényfeltárás és javaslati rendszer rövid, lényegre törő áttekintését nyújtja az *Összefoglalás és következtetések* (VII. fejezet). Csokorba gyűjti az elemzés során szerteágazó ismereteket, megfogalmazza a koncepcionális alapelveket és a megvalósítás módszereit. Megfogalmazza az elemzés következtetésekének lényegét:

„...jövünk a csecsemőgondozás függvénye” (276. o.).

KIEGÉSZÍTŐ INFORMÁCIÓK

A *Melléletek* kiegészítés az alapanyag ismereteinek kiegészítését, alátámasztását tartalmazza. Bemutatja a részt vevő szakértőket, jelezve foglalkozásukat, beosztásukat, valamint a záró konferencia előadóit. Tartalmazza a résztanulmányokhoz és a konferencia-előadásokhoz kapcsolódó szakértői elemzéseket, a javaslatokkal szemben megfogalmazott kritikákat, a felmerült problémákat, vitapontokat, ellenérveket. Részletezi az alkotás egyedülálló folyamatát, koncepcióját, módszertanát, szervezésének részleteit. A transzdiszciplinaritást képviselő több mint kétszáz fős alkotóközösség a szervezetfejlesztés módszertanával építkezik „több mint hároméves intenzív teammunkával” (303. o.). A Benda József által kialakított és szabadalommal védett humanisztikus kooperatív tanulás algoritmusait alkalmazza (310. o.). Az új módszertani kultúra a tudás megsokszorozását, egy új tudásbázist teremt. A *Függelék* (XI. fejezet) informatív statisztikai táblá-

zatokat, konkrét programokat, esettanulmányokat és a műhelymunka kellékeit mutatja be.

Az elemzés fő megállapításaival és a javaslatokkal maradéktalanul egyetértek. A formai kivitelezés szerzői ízlés kérdése, amivel nem érdemes foglalkozni. Végigolvasva a könyvet, bizonyítva látom, hogy még egy jól felszerelt és tudományos munkatársakkal bőven ellátott kutatóintézet számára is közösséget próbáló feladatot oldott meg Benda József a szerzőtársaival, magas tudományos színvonalon és élvezetes olvasmányként. És hogy mennyire kreatív és használható javaslati rendszert kínál, arra bizonyíték, hogy a jelenlegi tragikus helyzet következményeként várható munkanélküliség részbeni levezetéséhez is megfelelő alternatívát kínál a HISZÜK életpályamodell bevezetése és a javasolt lakásprogram gazdaságot élénkítő hatása.

Báger Gusztáv – Benda József (szerk.): Jövünk a gyermek. Adalékok a népességgyarapodás társadalmi programjához I. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, 2019, 430 oldal.